

ADABIYOTLARDA MANBALARGA ASOSLANIB, YUZAGA KELAYOTGAN JIDDIY XATOLIKLAR

Choriyeva Asila Alisher qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Ingliz tili uchinchi fakulteti 3-bosqich talabasi

E-mail: asilachoriyeva2002@gmail.com Tel: +998 88 877 70 84

Annotatsiya

Ushbu maqolada turli xil adabiyotlarga asoslanib, tarixning, xotiralarning o'zgarib borayotganligi Amir Temur haqidagi asarlar misolida ilmiy asoslangan. Yozuvchilar aynan o'zlari yaratmoqchi bo'lgan asarlarining asosini chuqur o'rganmasdan ilm ahlini ikkilantirib qo'yishiga sabab bo'lishi bugungi kunda ko'paymoqda.

Kalit so'zlar: sharqshunoslik, manbashunoslik, kompozitsiya, syujet, siyosiy yuksaklik, xotiralar kitobi.

Zamonaviy sharqshunoslikda manbashunoslikka asoslangan asarlar tobora ko'payib bormoqda. Uslub, kompozitsiya, syujet, yozuvchi ijodiy laboratoriyasining barcha turlari haqidagi asarlar muqarrar manbalarga tayanishi tabiiy. Nazariyaning umumiy masalalari, adabiy yo'nalishlarning rivojlanish qonuniyatlarini o'rganish ham manba materiallariga asoslanadi. Ko'pgina adabiyot tarixchilarining asarlarida manbashunoslikka oid masalalar bo'yicha ko'plab fundamental hukmlar berilgan, manbalarni tahlil qilishda ko'plab uslubiy foydali tajribalar o'tkazilgan.

Biroq adabiy tanqid amaliyotida manbalarni baholashda asosiy mezonlarning buzilishiga yo'l qo'yilmoqda. Ba'zida tadqiqotchilar turli badiiy sifatdagi o'xshash bo'lmagan manbalardan olingan materiallarni birlashtirib, o'z xulosalarini shu jirkanch asosda tuzadilar, ba'zan esa boshqa, qimmatroq manbalarni e'tiborsiz qoldiradilar.

20-asrning so'nggi o'n yilligida G'arbiy Yevropaning Fransiya, Germaniya kabi ba'zi mamlakatlarida shu kabi tadqiqotlar paydo bo'ldi. Agar ular tariximiz, buyuk ajdodlarimiz, birinchi navbatda, Amir Temur haqida gapirmasalar edi, ularga e'tibor bermas edik.

Agar fransuz mualliflari o'z kitoblarida Amir Temurning Ibn Arabshoh kabi ashaddiy muxoliflarining fikriga amal qilsalar, ba'zilar o'zlari uchun foydali bo'lgan gaplarni tanlaydilar, bu bilan boshqa manbalarni e'tiborsiz qoldiradilar. Shunday qilib, Germaniyaning Gettingen universiteti arab filologiyasi fakulteti dekani, professor Tilman Nagel italiyalik savdogar Beltramo de Minanellining XV asrning ikkinchi o'n yilligida nashr etilgan eslatmalarini Yevropadagi birinchi manba, deb hisoblaydi, garchi bu eslatmalarining eng mashhur birinchi nashri 1764 yilga to'g'ri keladi. Janob T.Nagel o'zining "Temur bosqinchi va so'nggi o'rta asrlardagi islom dunyosi" kitobida o'z tadqiqotlarida allaqachon nom olgan Minanelli dalillari, genuyalik baptist rohib Fulgozusning eslatmalari va Ibn Arabshoh kitobiga asoslanadi.

T.Nagel janoblari Fulg'oz va Ibn Arabshoh kitobida keltirilgan Amir Temurning bolaligi va yoshligi haqidagi rivoyatlarga to'xtalib, ularni tarixiy voqealikka yaqin, deb hisoblaydi, unda kambag'al, talonchilik bilan shug'ullangan va keyinchalik siyosiy yuksaklikka erishgan cho'ponning o'g'lini ko'radi. Shu bilan birga, janob Nagel «...uning mulozimlari o'rtasida va

umuman Mavarinoniyanning ko'chmanchi chorvadorlari orasida bu xabarlar keng tarqaladi. Temur va uning tor doirasi shu muhitdan chiqqan. Bu muhit bunday xabarlarning paydo bo'lishiga yordam berdi. », kabi hikoyalar faqat Amir Temur atrofida gilar tomonidan maxsus tarqatilgan mish-mishlar ekanligini unutadi.

Taniqli fransuz temurshunos olimi, Temuriylar tarixi va san'atini o'rganish assotsiatsiyasi prezidenti, professor L.Karen Amir Temurning o'ng oyog'i va o'ng qo'lidan qanday va qachon yaralangani haqidagi mish-mishlarga to'xtalar ekan, shuni ta'kidladi: "Bu, birinchidan, Amir Temurdek qudratli shaxsning bunday mish-mishlarni tarqatishda xotirjam bo'lganini ko'rsatadi, ikkinchidan, balki o'zi ham oddiy odamdan oliy hukmdor darajasiga ko'tarilganini ko'rsatish uchun ataylab shunday mish-mishlarni tarqatgandir?»

Bu xabarlar faqat mish-mish bo'lganini janob Nagel murojaat qilgan mualliflarning o'zi ham tasdiqlaydi. Klavixo: "Temurbekning otasi olijanob odam edi... uning o'g'li o'zini va to'rt-besh chavandozini boqish uchun atigi shuncha mol-mulki bilan yo'lga chiqdi. Va men bu haqda shu shahardagi va boshqa joylardagi xabarchilarga aytilganidek, haqiqiyligiga ishonch hosil qilib yozaman.

Arabshoh: "Temurbekning otasi juda kambag'al etikdo'z bo'lgan, o'zi esa mard yigit edi. Ammo oilasi yo'qligi sababli u bir paytlar... qo'chqor o'g'irlab, keyin o'zi orzu qilgan cho'qqiga yetguncha atrofiga to'plagan tengdoshlari bilan bu ishni davom ettirdi".

Klavixoning so'zlariga ko'ra, u bu xabarlarni boshqa joyda, aniqrog'i, Sohibqiron vatani Shahrisabz va uning atrofida eshitmagan: "...bu shahar va boshqa joylarda elchilarga aytilganidek.". Bu xabarlar faqat mish-mishlar bo'lganini ispan sayohatchisi ishlatgan predikati bilan ham tan olish mumkin.

Janob Nagel Sultoni yepiskopi Ioanning "Amir Temur va uning saroyi haqidagi xotiralarini"ni yo yaxshi bilmaydi, yoki uni o'z asarida keltirishni istamaydi. Biroq, uning xotiralarini buyuk vatandoshimiz haqidagi ilk yevropalik manbadir.

Ioann 1398 yildan buyon Sultoniya yepiskopi bo'lib xizmat qilgan va Osiyoda sodir bo'lgan voqealarni yaqindan kuzatib borgan. U 1402-yil iyulida Anqara jangida Amir Temurning Boyaziti ustidan qozonilgan g'alabasiga guvoh bo'lib, bu haqida Yevropa podshohlariga shoshilib xabar beradi. Yepiskop Fransiya qiroli Karl VI saroyida 1403-yil boshida, Kastiliya qirolining elchisi Ruy Gonsales de Klavixo Samarqandga hali jo'nab ketmaganida paydo bo'lib, Amir Temur va uning davlatidagi besh gertsogning mavjudligi - Berri, Burgundiya, Orlean, Burbon va Britanni, shuningdek, mamlakatning boshqa taniqli shaxslari to'g'risida ma'ruza qildi. Ioann Fransiya qiroli Amir Temurning Parijdagi Fransiya Milliy muzeyida saqlanayotgan va 1996-yil may oyida Fransiya tashrifi chog'ida bir nusxasi Respublikamizning Birinchi Prezidenti I.Karimovga topshirilgan shaxsiy murojaatini topshirdi. Janob J. Shirak. Sultoni yepiskopi Fransiya qirolining iltimosiga ko'ra, 23 bobdan iborat va Amir Temur haqidagi eng qimmatli ma'lumotlarni o'z ichiga olgan o'z xotiralarini yozadi.

Tarixiy va adabiy manba murakkab hodisadir. Uning haqiqiyligi va ishonchliligini o'rganish, xoh u roman, hikoya yoki memuar, kundalik, xat yoki hujjatli badiiy asar bo'ladimi, har tomonlama tahlil qilishni talab qiladi. Bunda nafaqat ob'ektiv tarixiy tomoni, balki sub'ektiv, ya'ni muallif, uning dunyoqarashi, ijtimoiy mavqei va mahorati, hayot hodisalarining she'riy badiiy va obrazli amalga oshirilishi isbotlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. M. B. Xrapchenko. Yozuvchining ijodiy individualligi va adabiyot taraqqiyoti. M., 1972, 258-bet.
2. Jan-Pol Ru. Tamerlan. Parij, Fayard, 1991; Tilman Nagel. Timur der Eroberer und die islamische Welt des späten Mittelalters. München, 1993 va boshqalar.
3. Beltramo de Minanelli. Vita Tamerlani.//Stephani Balusii Tutelanensis Miscellanea. [...], Lucca, 1764 yil.
4. Andrea Shmits. An'ana siyosiy ahamiyatga ega voqea sifatida: Temur og'zaki ijodida. //Amir Temur: uning shaxsiga zamondoshlari tomonidan berilgan baho, faoliyatining mustaqil O'zbekiston uchun ahamiyati. Amir Temur tavalludining 660 yilligiga bag'ishlangan xalqaro simpozium materiallari (Samarqand, 1996 yil 27-29 sentyabr). T., 1997, 46-bet.
5. L. Keren, A. Saidov. Amir Temur Fransiyada. T., 1996, 60 - tikish.
6. Ruy Gonsales de Klavixo. Samarqandga Temur saroyiga sayohat kundaligi (1403-1406), M., Nauka, 1990, 104-bet (42 a-b).
7. Ibn Arabshoh. "Azhoyib al - Makdur fi tarixi Taimur", T., "Mexnat" nashriyoti, 1992, 1 - kitob, 69 - 70 betlar.
8. N. Moranvil. Memoire sur Tamerlan et sa cour par un Dominicain en 1403, Bibliothèque de l'Ecole des Chartes, Parij, 1894 yil.